

HODNOCENÍ ŽIVOTA NA ČESKÉM VENKOVĚ NA ZÁKLADĚ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ ASSESSMENT OF LIFE IN CZECH COUNTRYSIDE AS BASED ON A QUESTIONNAIRE SURVEY

HLAVSA Tomáš, (ČR)

ABSTRACT

Development of the countryside and regions is currently one of the questions discussed not only in the Czech Republic but in the EU too, in connection with the 2007-2013 EU budget preparations. Quality of life in the countryside can be assessed using several approaches. On the one side the so-called fixed data can be used from the economic, social or demographic domain, that are available in the State administration or Statistical Office databases. Anyway, if topical viewpoints and remarks on country life are required, it is good to undertake a questionnaire survey. One was carried out in the households of villages up to 2,000 inhabitants in various regions of Czech Republic in 2005. Survey results were used to find out the most important factors affecting country life. Statistical methods were employed from the area of contingency analysis to process the data. The SAS statistical software was applied.

KEY WORDS

questionnaire survey, countryside, statistical dependence, qualitative data, statistical software

ÚVOD

Není žádným tajemstvím, že venkov a zemědělství patří k nejproblematictějším kapitolám téměř všech členských i přistupujících zemí EU. Zemědělství odčerpává značnou část společných prostředků a zvýšení této položky by nebylo dále únosné. Je však vázáno s venkovem, který tvoří nezastupitelnou složku národní krajiny. Je zázemím měst, má množství ekonomických, ekologických i sociálních funkcí, jeho devastace ohrožuje vývoj každého státu. Ekonomické podmínky transformace se bezprostředně promítly do životní úrovně i životního způsobu venkovských regionů. I když můžeme předpokládat, že adaptability venkovské populace zmírnila některé dopady transformačních změn alespoň v subjektivním vnímání, je nesporné, že objektivní předpoklady a výchozí podmínky dalšího vývoje českého venkova nejsou sice kritické, ale ani zcela příznivé.

Príspevek bere za cíl vymezit a analyzovat rozhodující faktory ovlivňující právě rozvoj venkovských regionů. Významným nástrojem analýzy je navržené a realizované dotazníkové šetření jako cenný zdroj sekundárních dat.

MATERIÁL A METÓDY

Základnu pro výběrové šetření, tj. základní soubor všech uvažovaných jednotek, tvoří obyvatelstvo ČR žijící na vesnicích, tj. v obcích do 1999 obyvatel včetně. Z tohoto výběru byli náhodně vybráni respondenti následujícím způsobem. Dotazníky byly rozdány studentům třetího ročníků denního studia oboru Provoz a ekonomika na Provozně ekonomické fakultě ČZU, kteří bydlí v obcích do 1999 obyvatel včetně. Ti pak, pokud měli možnost, rozšířili dotazníky i mezi ostatní občany jejich obce. Tato skutečnost nakonec ovlivnila i to, že žádný z respondentů nepocházel z Karlovarského a Zlínského kraje, odkud nebyli ani studenti PEF.

Jako technika šetření bylo zvoleno osobní dotazování.

Při tvorbě dotazníku byl kladen důraz na zajištění 3 základních předpokladů (Zbořil, 1998) k zajištění kvalitních odpovědí – otázky byly formulovány tak, aby respondenti otázkám porozuměli (jednoduché, jednoznačné otázky), byly schopni požadované informace

poskytnout (schopnost vybavit si odpovědi) a byli na ně ochotni odpovědět (ne příliš osobní otázky nebo otázky, u kterých by respondent nemusel chtít přiznat pravdivou odpověď – například výše platu).

Podle vhodnosti pro konkrétní případy byly použity jak otevřené otázky tak uzavřené (výčtové i výběrové) včetně škálování se snahou o krátké a specifické dotazy na jedné straně a přitom zachování možnosti dozvědět se o případných dalších původně neuvažovaných faktorech ovlivňujících život na venkově na straně druhé.

Zpracování dat (jak uvádí např. *Příbová a kol. (1996)*) se skládá z několika kroků. Prvním je kontrola dat, při níž budou vyřazeny formuláře, které byly zpracovány neúplně, nesprávně nebo nečitelně, případně neobstály při logické kontrole dat. Vzhledem k počtu dotazníků by nebylo účelné tuto kontrolu provádět pouze u zvolených dotazníků, proto bude provedena u všech.

Druhým krokem je kódování. Vzhledem k jednoduché struktuře dotazníku je zvolené kódování (u uzavřených otázek) zřejmé. Odpovědi na otevřené otázky nebyly kódovány z důvodu malého rozsahu šetření a neefektivnosti případného kódování také vzhledem k spíše prvotnímu informativnímu účelu šetření. Odpovědi na otevřené otázky budou tudíž zpracovány pouze z hlediska kvalitativního výzkumu, nikoli kvantitativního.

Při zpracování dat bude nutné zpřehlednit údaje – seřídění výsledků do tabulek rozdělení četností (prostého, neboť všechny znaky nabývají konečného počtu obměn). Četnosti jsou vyjádřeny v absolutní i relativní podobě.

Většina získaných údajů byla, jak už bylo uvedeno, zpracována metodou kontingenční analýzy, případně asociační analýzy. Konkrétní použitá forma této metody je dána dostupným softwarem, použitým pro zpracování dat, kterým je SAS.

Existence statisticky významné závislosti mezi zvolenými znaky (konkrétní zkoumané dvojice proměnných viz následující kapitola) byla ověřena pomocí standardního χ^2 testu (resp. standardního Fischerova testu při nesplnění předpokladů pro použití χ^2 testu u asociace), které jsou v SASu přímo naimplementovány.

Dále je možné měřit sílu prokázaných závislostí více nabízenými koeficienty. Z nich byl vybrán Cramerův koeficient

$$V = \sqrt{\frac{c^2}{n(h-1)}}$$

kde h je menší počet obměn znaku, n počet všech pozorování. Hodnota tohoto koeficientu rovna 0 upozorňuje na statistickou nezávislost proměnných, hodnota rovna 1 na závislost.

VÝSLEDKY

Dotazník „Život na venkově 2005“ vyplňovalo celkem 186 respondentů. Ve struktuře respondentů převažovali muži, bylo jich 100, žen 86. Nejvíce oslovených bylo ze Středočeského kraje. Tento kraj se na celkovém počtu 186 respondentů podílel 27,42 %. U patnácti dotázaných (zhruba 8 %) nebylo uvedeno, z kterého kraje pochází, zastoupen není kraj Zlínský a Karlovarský, Praha byla vyloučena již na začátku, neboť nepředstavuje venkovský region. Nejvíce lidí, kteří vyplňovali dotazníky, pochází z obcí, kde žije více jak 500 obyvatel, v procentickém vyjádření to představuje 43,01 % z celkového počtu respondentů. Pouze 36 lidí žije v obci, která má do 199 obyvatel.

V žádném sledovaném kraji není příležitost k zaměstnání, alespoň dle subjektivního pohledu oslovených, která by byla ohodnocena nejlepší známkou 1. Nejvíce respondentů (69) hodnotí příležitost jakou průměrnou – známka 3. Nejhuře je situace hodnocena v Olomouckém kraji, kde známku 5 dalo 76,9 % občanů. Ten je následován Moravskoslezským krajem s 63 %. Naopak nejlépe byla pracovní příležitost ohodnocena ve Středočeském kraji, známku 2 dalo 13,7 % z oslovených Středočechů.

Při hodnocení dopravního spojení obce s okolím již respondenti využili celé škály 1 – 5. Nejvíce jich vyjádřilo spokojenost v Pardubickém kraji (13,3 % z oslovených kraje). Největší nespokojenost panovala v Olomouckém kraji, známku 5 dalo 23,1 % Olomoučanů. Celkově za všechny kraje ovšem situace nevypadá nejhůře, nejvíce příznivců má známka 2, a sice 61 obyvatel, tj. 32,8 % všech oslovených z celé republiky.

Sociální služby na venkově nezískaly od respondentů mnoho kladných ohlasů. Hodnotí se například zdravotní péče či existence mateřské školy. Zhruba třetina všech dotázaných udělila sociálním službám na venkově pětku. Nejhůře vidí situaci v regionech obyvatelé Jihočeského kraje (78,3 % respondentů dalo známku 5), nejpříznivěji je tato oblast vnímána v Plzeňském kraji a na Vysočině, kde známku 1 udělilo 33,3 % občanů (v absolutním vyjádření ovšem 3, respektive 1 občan). Tyto výsledky je tedy třeba brát s určitou rezervou.

Celkově je možnost kulturního a společenského vyžití na venkově hodnocena průměrně, tedy známkou 3. Z celkového počtu 186 dotázaných ji udělilo 36,6 % občanů. Známkou 1 udělil pouze jeden respondent, ten však neuvedl kraj svého původu. Příznivě hodnotili kulturu v obcích ještě obyvatelé Královéhradeckého a Jihočeského kraje a Středočeského kraje, známku 2 udělili 3 z 16, resp. 3 z 23, resp. 6 z 51 respondentů. Nejhorší situace je dle dotazníků naopak v Ústeckém či Plzeňském (60 %, resp. 55,6 % oslovených z daného kraje). Nejvíce respondentů, 44,1 %, hodnotí celkovou kvalitu života v obci (klid, životní prostředí) známkou 2. Této známce se také nejvíce přiklonili občané Královéhradeckého kraje (93,8 % lidí) či Jihomoravského kraje (100 %, ovšem pouze 3 respondenti). Nejlepších hodnot dosáhl Olomoucký kraj s 53,8 %, kde jistě svou roli sehráli pro krásnou přírodu a klid k životu i populární Jeseníky. Pro život nejhorší kraj k životu je dle dotazníků vyhodnocen Ústecký, kde dalo největší počet oslovených kraje právě známku 5.

Celková bezpečnostní situace na venkově je ohodnocen známkou 3, dali ji 37,6 % dotázaných s tím, že hned za ní následuje hodnocení 2, které dalo 69 respondentů (37,1 %). Nejlépe vnímají bezpečnostní situaci v obci v Olomouckém kraji, který za velmi bezpečný (známka 1) považuje 46,2 % oslovených. Nikdo nezaškrtl mezi možnostmi známku 5. Celkově se tedy cítí občané na venkově poměrně bezpečně.

Práce a působení v zastupitelstvu obce na venkově je v mnoha případech takové, že je problém vůbec v menších obcích stimulovat občany k tomu, aby vůbec do obecního zastupitelstva kandidovali. Zastupitelé pak svou práci vykonávají většinou ve svém volném čase a ne kvůli kariéře. Nejlépe své zastupitele hodnotili respondenti Plzeňského kraje, nejhůře na Olomoucku (44,4 %, resp. 46,2 %). Celkově ale oslovení hodnotili práci zastupitelstva známkou 2 – odpovědělo tak 85 lidí, což představovalo 45,7 % všech dotázaných.

Následně byla pomocí programu SAS provedena analýza závislosti mezi kvalitou života a krajem respondenta. Program SAS při analýze sám upozornil, že ta pomocí χ^2 -testu provedena být nemůže, neboť kontingenční tabulka nesplňovala podmínky – jednak bylo více než 20 % teoretických menších než 5 a některé teoretické četnosti dosahovaly hodnot menších než 1. V tomto případě se doporučuje sloučit některé sloupce či řádky, abychom v buňkách dosáhli potřebných četností. Celkem 5 sloupců dle ohodnocení bylo sečteno do tří, a sice první s druhým, třetí zůstal a čtvrtý s pátým. Dále byly sečteny řádky – kraje – které poté tvořili větší oblasti NUTS 2 – Severovýchod, Jihozápad, Severozápad, Středočeská oblast, Jihovýchod, Střední Morava a Moravskoslezská oblast NUTS 2. Ani tyto úpravy však nepomohly k tomu, aby mohla být závislost zkoumána a χ^2 -test mohl být použit. Další sčítání sloupců či řádků nemělo smysl, neboť by se pak již nezkovaly mezikrajové rozdíly, o které v dotazníkovém šetření šlo. Došlo tedy k slovnímu ohodnocení kontingenčních tabulek.

V další části zkoumání již mohlo být využito χ^2 -testu, sledovaly se závislosti mezi druhem bydlení (rodinný domek a byt) a spokojeností s bydlením (ano a ne). Z dotazníků bylo též zajímavé zjišťovat, kdo z respondentů a s jakým vzděláním se podílí na řízení a rozhodování

v jejich obci. Předmětem asociační analýzy se dále stalo vzdělání (VŠ a nižší než VŠ) a to, zda je respondent členem zastupitelstva obce (ano a ne). V obou případech byla prokázána závislost a výsledky lze zobecnit i pro celý venkov České republiky.

DISKUSIA

Data z dotazníkového šetření jsou velice cenná. Otázky v dotazníku, které byly přiřazeny klíčovým faktorům ovlivňujícím život na vesnici (ohodnotit na škále 1 – 5 příležitost k zaměstnání, dopravní spojení, sociální situaci či práci zastupitelstva), byly poměrně podrobně členěny a respondent měl v mnoha otázkách na výběr širokou škálu možností. To se nakonec ukázalo jako nevhodné, zvláště když se sběru dat zúčastní 186 oslovených. Jednotlivé odpovědi dotazovaných se nakonec rozprostřely do oné široké škály možností a nešlo provést kontingenční analýzu mezi kraji a vybranými otázkami a tím zobecnění na celý venkov České republiky. Tímto získali autoři cenné poznatky k tvorbě dalších dotazníků.

Celkově lze říci, že se respondentům vesměs na venkově líbí, i když si stěžovali na dopravní spojení s okolím či příležitost k zaměstnání na venkově. Většina z nich dojíždí do města za prací, za lékařem, za kulturou i nákupy. Na druhé straně mnoho dotazovaných uvedlo, že na životě na venkově se jim nejvíce líbí klidné příjemné prostředí, příroda a čisté ovzduší. Lidé také oceňují přátelské mezilidské vztahy a mentalitu venkovských lidí. Život na venkově dává lepší příležitost pro zahrádkaření, produkci vlastní zeleniny a ovoce, chov zvířat a umožňuje zemědělskou výrobu. Někteří respondenti uvedli, že život na venkově jim dává větší pocit bezpečí a že vesnice poskytuje klidné a idylické prostředí pro život dětí. Výstavbu bydlení, zlepšení dopravního spojení a podporu kultury a sportu v obci uvedla většina jako možnosti rozvoje obce. Většina nakonec odpověděla, že by svou malou obec za život ve městě nevyměnila.

Život na venkově je mnohem složitější než život ve městě. Lidé, kteří žijí ve venkovském prostředí a „zakořenili“ v něm, rozhodně by nechtěli žít jinde. Ekonomická situace v rodině na venkově se přibližuje rodinám ve městě. Stále na venkově chybí služby a kultura, základním faktorem výrazně působícím na rozvoj regionů je dopravní dostupnost a denní frekvence spojů do ekonomických center oblasti. Lidé žijící na vesnici mají podobné problémy jako lidé městští a navíc jsou obklopeni přírodním a sousedským prostředím, které je neopakovatelné, intimní a jedinečné a přináší jim pocit jistoty a bezpečí.

ANOTÁCIA

Rozvoj venkova a regionů patří v současnosti k diskutovaným otázkám nejen v České republice, ale i v souvislosti s přípravou rozpočtu na roky 2007 – 2013 také v Evropské unii. Hodnotit kvalitu života na venkově lze více způsoby. Jednak se využívá tzv. pevných dat z oblasti ekonomické, sociální či demografické, které jsou k dispozici v databázích státní správy či statistického úřadu. Chceme-li ovšem zjistit konkrétní názory a připomínky k venkovskému životu, je na místě provést dotazníkové šetření. To proběhlo v domácnostech obcí do 2000 obyvatel v různých krajích České republiky v roce 2005. Výsledky šetření byly podkladem pro vytipování nejvýznamnějších faktorů, které ovlivňují život na venkově. Ke zpracování bylo využito statistických metod z oblasti závislosti kvalitativních znaků. K vyhodnocení byl použit statistický software SAS.

KLÍČOVÉ SLOVÁ

dotazníkové šetření, venkov, statistická závislost, kvalitativní znaky, statistický software

LITERATÚRA

1. Blažek P., Čmejrek J., Hašová B., Herová I., Chmelová L., Kadeřábková B., Kocmánková L., Kubálek M., Majerová V., Maříková P., Perlín R., Trnková V., Tuček M., Varvažovská P.: *Český venkov 2003 Situace před vstupem do EU*, Praha, 2000, ISBN 80-213-1121-5
2. Hindls, R., Hronová, S., Novák, I.: *Analýza dat v manažerském rozhodování*, Grada Publishing, Praha, 1999, ISBN 80-7169-255-7
3. Hlavsa, T., Procházková, R., Švarcová, R., Hošková, P.: *Analýza faktorů ovlivňující rozvoj venkovských regionů*, grant PEF ČZU v Praze, č. 11 170 / 1312 / 113104, Praha 2006
4. Kol. autorů: *Regionální portréty*. Český statistický úřad, Praha, 2005, ISBN 80-250-0979-3
5. Mišovič, J.: *V hlavní roli otázka*, Praha, 2001, ISBN 80-238-6500-5
6. Příbová, M. a kol.: *Marketingový výzkum v praxi*, Grada Publishing, Praha, 1996, ISBN 80-7169-299-9
7. Zbořil, K.: *Marketingový výzkum, metodologie a aplikace*, Vysoká škola ekonomická v Praze, Praha, 1998, ISBN 80-7079-394-5

KONTAKTNÁ ADRESA

Tomáš Hlavsa, Katedra statistiky, Provozně ekonomická fakulta ČZU v Praze
e-mail: hlavs@pef.czu.cz

Recenzent: doc. Ing. Peter Obtulovič, CSc.